

УДК 37.013.41

## ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДИФЕРЕНЦІЙОВАНОГО НАВЧАННЯ

Андрій Слобожанінов

*Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича  
вул. Коцюбинського, 2, 58012 Чернівці, Україна*

Розглянуто теоретичні основи диференціації навчання у вищих навчальних закладах, головні етапи її розвитку. Проаналізовано сучасний етап диференціації студентів відповідно до рівня їхніх розумових здібностей і розвитку. З'ясовано роль диференціації у процесі здобуття студентами знань.

*Ключові слова:* навчання, диференціація навчання, організація викладання, навантаження.

Перехід суспільства до ринкової економіки, реформування сучасної школи зумовлюють зміни системи освіти. Реалізація гуманістичної педагогіки передбачає перехід від авторитарно-дисциплінарної моделі організації навчально-виховного процесу до особистісно орієнтованої, коли особистість студента є творчою індивідуальністю. Саме таку всебічно розвинуту особистість може виховати такий педагог, який не зводить процес навчання тільки до оволодіння знаннями, уміннями і навичками, а в центр навчання ставить людину відповідно до її можливостей і рівня підготовленості. Тому саме диференційоване навчання і диференційований підхід є головними умовами навчання в сучасній школі [2].

Успішне засвоєння навчального матеріалу залежить не тільки від пізнавальних можливостей і здібностей студентів, а й такої організації викладачем роботи, коли кожен студент працює з найвищим навантаженням. Для цього і потрібен диференційований підхід до студентів. І саме тому питання диференціації навчання сьогодні є дедалі актуальнішим.

Адже саме диференціація забезпечує одне з головних завдань освіти, завдяки якому форми і методи навчання пристосовуються до індивідуальних здібностей людини, сприяють її розвитку.

Відомо, що диференційований підхід до студентів у процесі навчання дає змогу максимально ущільнити інформацію в одиницю часу і таким чином збільшити ємність уроку, пристосувати процес навчання до індивідуальних особливостей, передусім до розумових можливостей кожного. Урок ніби розширює свої межі внаслідок вдалого впровадження диференціації.

Диференціація навчання з давніх давен була предметом вивчення і дослідження багатьох учених, практиків, педагогів, психологів, методистів.

Теоретично і практично опрацьовували це питання як педагоги-класики, так і новатори педагогіки.

Ще В. О. Сухомлинський у своїх працях зазначав, що до кожного школяра треба мати підхід і бачити його труднощі, кожному необхідно дати тільки для нього призначене завдання [7]. Саме за таких умов розвиваються пізнавальні можливості й інтерес до навчання.

Одним із шляхів удосконалення процесу навчання, на думку І. М. Чередова є використання рівневої диференціації, яка базується на виділенні кількох рівнів до знань, умінь та навичок учнів [7].

За умови реформування освіти в нашій країні щораз гостріше постає питання про необхідність такої організації навчального процесу, в центрі якої була б людина, з усіма її індивідуальними рисами, здібностями, інтересами, нахилами, уподобаннями. Ця проблема на сучасному етапі освіти розв'язується за допомогою диференціації в навчанні. Тому сьогодні диференціація в навчанні є соціально і педагогічно зумовленою.

Педагогічна необхідність диференціації навчання:

- наявність у більшості студентів стабільного інтересу до визначених видів діяльності;
- використання стабільних інтересів студентів до реалізації мети навчання, розвитку й виховання;
- створення сприятливих умов для максимального розвитку задатків і навиків талановитих студентів;
- усунення перевантаження;
- загальна орієнтація студентів у навколишній дійсності [5].

Диференціація навчання логічно виникає із необхідності врахування індивідуальних особливостей. Ефективна навчальна система повинна не тільки брати до уваги особистісні психологічні компоненти кожної людини, а й вводити їх у таке психолого-педагогічне поле, в якому вони розвиваються. Тому індивідуальні особливості студентів, їхні природні задатки і здібності є тими психологічними опорами в організації навчання, які й визначають характер його освітнього і процесуального компонентів, зумовлюють певні суперечності у навчально-виховному процесі. Зокрема, суперечності між:

- процесами навчання і розвитку;
- освітнім і розвивальним компонентом навчання;
- змістом засвоюваних знань і реальними розумовими можливостями студентів, між знаннями, які пропонуються для оволодіння, і тими, які створюють відповідне поле для їх засвоєння;
- колективними формами навчання, які переважають, та індивідуальним характером опанування знань;
- методиками інформаційно-пошукового і пояснювально-ілюстративного типів засвоєння знань;

- досягнутим рівнем інтелектуального розвитку людини і реально необхідним для засвоєння нового навчального матеріалу;
- співвідношенням предметів природничо-математичного й гуманітарного профілів з природним генотипом студентів [4].

Однак головною проблемою є проблема “золотої середини”. Адже у більшості випадків методика уроку розробляється відповідно до середніх показників науковості студентів. Ступінь важкості програмового матеріалу і способу його пізнання розраховані на тих, котрі належать до так званої “золотої середини” групи. По-перше, вони становлять досить значну частину, а студенти, які слабо і добре встигають, – крайні групи; по-друге, викладачеві з ними доводиться легше, ніж з іншими. На парі такі студенти, зазвичай, поводяться тихо, працюють досить старанно, вкладаючись у відведений їм час, не відстають від одногрупників, як слабші, і не забігають уперед, як це роблять сильніші. Темп уроку збігається зі швидкістю їхньої роботи, ступінь важкості навчального матеріалу відповідає їхнім психологічним особливостям і підготовленості до його сприйняття, осмислення і запам’ятовування.

З огляду на це частіше ставиться питання про диференціацію й індивідуалізацію вищої школи так, як і загальносередньої, про їхню єдність. Досі під єдністю освіти розуміли однаковість предметних програм, підручників, методів і форм навчання, вимог до знань студентів без урахування їхніх можливостей та інтересів [10].

Як результат такого підходу загальний обсяг знань з усіх предметів набагато перевищує не лише реальні можливості, а й потреби в знаннях багатьох студентів. Унаслідок такого деформованого розуміння єдності навчання простежується перевантаження, зменшення інтересу до навчання і, зрештою, зниження якості знань. Сьогодні потоки інформації з різних предметів “засмічені” другорядними деталями, внаслідок чого процес навчання для багатьох студентів перетворюється в непосильну працю. Вихід з цієї ситуації слід шукати не в загальному зниженні рівня знань, а у використанні принципу диференціації навчання.

Диференціація навчання у вищому навчальному закладі на сучасному етапі розвитку нашого суспільства зумовлена:

- намаганням суспільства найраціональніше використати потенційні можливості кожної людини, що пов’язане з виявленням і максимальним розвитком природних задатків і навичок студентів;
- піклуванням суспільства про всебічний і гармонійний розвиток особистості;
- необхідністю подальшого вдосконалення роботи вищої школи.

Суть поняття “диференціація” розглядають в єдності з метою, завданнями та вимогами до неї.

Мета вивчення диференціації студентів у навчальному процесі:

- брати до уваги ці дані під час комплектування груп за рівнем розвитку;
- більш обґрунтовано й перспективно використовувати диференційовані завдання у межах певної методичної системи;
- вчасно і точно коригувати роботу з різними групами студентів;
- надійніше контролювати психічний розвиток особистості.

Глибше мета диференціації розглядається у процесі конкретизованого розкриття змісту цього поняття.

Узагальнення педагогічних досліджень різних науковців і передового досвіду дає змогу визначити сукупність вимог до організації диференційованого навчання, а саме:

- викладач враховує загальну готовність студентів до навчальної діяльності та готовність до засвоєння конкретного матеріалу;
- уміє передбачити труднощі, які можуть виникнути у студентів під час його засвоєння;
- у системі занять використовує диференційовані завдання індивідуального і групового характеру;
- робить перспективний аналіз.

Єдиного підходу до визначення завдань диференціації немає [6; 7; 9]. Це зумовлено тим, що кожен структурний елемент диференціації виконує притаманні йому функції залежно від мети, структури та завдань окремо взятого заняття в системі навчального виховного процесу.

“Педагогічна енциклопедія” визначає такі пріоритетні завдання диференціації:

1. Диференціація повинна створювати умови для найефективнішої реалізації індивідуалізації навчання;
2. Диференціація повинна організовуватись відповідно до потреб розвитку особистості;
3. Диференціація повинна сприяти розв’язанню головних завдань навчально-виховного процесу [8].

Диференціація навчання в усіх різноманітних виявах має стати засобом для творчого розвитку особистості, необхідного для наступного свідомого вибору нею професії або сфери діяльності.

Отже, диференціацію навчання не можна зводити лише до поглибленого вивчення предметів в окремих навчальних закладах. Необхідна система диференціації навчання в кожному закладі, у кожній наступній ланці освіти.

1. Бугайов О. І. Диференціація навчання у сучасній середній школі // Рідна школа. 1991. № 8. С. 7–16.
2. Володько В. М. Індивідуалізація та диференціація навчання: понятійно-категоріальний аналіз // Педагогіка і психологія. 1997. № 4. С. 9–17.
3. Ганул О. І. Диференціація навчання // Початкова школа. 2000. № 10. С. 11–13.
4. Закон України “Про освіту”// Освіта. 1991.
5. Ісак Н. О. Диференціація та індивідуалізація навчання (з досвіду) // Дивослово. 1998. № 3. С. 45–49.
6. Логачевська С. П. Диференціація навчання. К., 2000.
7. Монахов В. М., Орлов В. А. Диференциация обучения в средней школе // Сов. педагогика. 1991. № 8. С. 42–47.
8. Осмоловська І. П. Вчити різного по-різному (Диференціація навчання) // Сім'я і школа. 1995. № 3. С. 5–6.
9. Тхоржевський Д. Н. Перемогли стереотипи (Державний стандарт загальної середньої освіти і диференціація змісту навчання) // Освіта. 2000. 2 січ. С. 4.
10. Якиманская И. С., Абрамова С. Г., Шиянова С. Б., Юдашина Н. И. Психолого-педагогические проблемы дифференциации обучения (в школе) // Сов. педагогика. 1991. № 4. С. 44–52.

## THEORETICAL FUNDAMENTALS OF DIVERSE LEARNING

**Andriy Slobozhaninov**

*Yuriy Fedkovych National University of Chernivtsi  
Kozubinsky Str., 2, UA-58012 Chernivtsi, Ukraine*

The article deals with the theoretical fundamentals of diverse learning in higher school and the stages of its development. It analyses the current aspects of students' learning in the accordance with their diversity – mental abilities and cognitive development in particular. It also argues the issues of accomadating diverse students to learning.

*Key words:* education, diverse learning, instruction, complexity.

Стаття надійшла до редколегії 27.04.2004  
Прийнята до друку 04.10.2004